

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

บทสรุป

การสมรสตามกฎหมายเก่า ก่อนใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เป็นระบบการสมรสแบบเอกนิยม (Polygamy) ประเภทชายมีภริยาได้หลายคน (Polygyny) แต่หญิงมีสามีได้คนเดียว อย่างไรก็ตาม คนทั่วไปยึดถือการมีภริยาเพียงคนเดียวเป็นเกณฑ์สามีของสังคม การมีภริยาหลายคนเป็นลัทธิและความนิยมของชนกลุ่มน้อย ซึ่งมีฐานะดี มีอำนาจ หรืออิทธิพล ประเพณีการสมรสแบบเอกนิยมได้เปลี่ยนมาสู่ระบบการสมรสแบบเอกนิยม โดยมีกฎหมายลักษณะห้ามเมียบัญญัติรับรองไว้ โดยได้จัดชั้นภริยาไว้ 3 ประเภท คือ เมียกลางเมือง เมียกลางนอก เมียกลางทาสี จนกระทั่งได้มีการปฏิรูปกฎหมายและการศาลไทยให้ได้มาตรฐานตามอารยประเทศ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว ได้บัญญัติรับรองระบบการสมรสแบบเอกนิยมเป็นระบบการสมรสตามกฎหมาย มีผลใช้บังคับตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2478 และนำแบบของการสมรสโดยการจดทะเบียนมาใช้ควบคู่กันไป

แม้การเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการสมรสตามกฎหมายไทย จากการสมรสระบบเอกนิยมมาสู่การสมรสระบบเอกนิยม จะมิได้มีรากฐานหรือได้รับอิทธิพลจากศาสนา อย่างไรก็ตาม ประเทศทางตะวันตกที่นับถือศาสนาคริสต์โรมันคาทอลิก ซึ่งการสมรสได้รับอิทธิพลมาจากกฎหมายศาสนา แต่ก็เป็นที่ยอมรับกันว่า จากสถิติที่สัดส่วนของประชากรเป็นชายประมาณ 51% และเป็นหญิงประมาณ 49% (สถิติจำนวนประชากรทั่วราชอาณาจักร เมื่อ พ.ศ. 2530 รวม 53,873,172 คน เป็นชาย 27,070,155 คน และเป็นหญิง 26,803,071 คน) ภายใต้อิทธิพลและความเสมอภาคทางกฎหมาย การสมรสแบบเอกนิยมเป็นรูปแบบที่เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบันมากที่สุด ระบบกฎหมายต่าง ๆ ในปัจจุบันมีแนวโน้มมุ่งไปสู่ระบบการสมรสแบบเอกนิยม การที่กฎหมายห้ามการสมรสซ้อนจึงเป็นหลักการที่ถูกต้อง

ปัญหาที่เกิดจากการสมรสซ้อน

การสมรสซ้อนก่อให้เกิดปัญหาทางกฎหมาย บทบัญญัติแห่งกฎหมายไม่อาจให้ความคุ้มครองคุ้มครองคู่สมรสที่ชอด้วยกฎหมาย ให้ปลอดภัยจากการละเมิดประเวณีของบุคคลอื่น และทำให้เกิดการละเลยภาระหน้าที่ของคู่สมรสที่ต้องรับผิดชอบต่อครอบครัวได้ จากการวิจัยและศึกษาพบว่า บุคคลที่จดทะเบียนสมรสซ้อนส่วนใหญ่เป็นชาย ส่วนผู้ที่ได้รับความเสียหายเป็นหญิงและบุตร การขาดมาตรการทางกฎหมายในการป้องกันและแก้ไขการสมรสซ้อนโดยสิ้นเชิง แสดงให้เห็นว่า หญิงมิได้รับความคุ้มครองสิทธิและความเสมอภาคทางกฎหมายในเรื่องครอบครัว และรัฐไม่อาจคุ้มครองสิทธิและความเสมอภาคทางกฎหมายของบุคคล ซึ่งบัญญัติรับรองอยู่ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพ.ศ. 2517 ที่ว่า "ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน" นอกจากนี้ยังเป็นช่องทางทางกฎหมายให้บุคคลผู้ไม่สุจริตหลีกเลี่ยงกฎหมายและแสวงหาประโยชน์อันมิชอบตลอดจนก่อให้เกิดปัญหาด้านการบังคับใช้กฎหมาย ที่มีอาจดำเนินการให้เป็นไปตามเจตนารมณ์

ของกฎหมาย และให้สอดคล้องกับระบบการสมรสแบบเอกนิยม ซึ่งเป็นระบบการสมรสตามกฎหมายได้

การสมรสซ้อนก่อให้เกิดปัญหาทาง เศรษฐกิจ โดยการที่สภาพเศรษฐกิจของสังคมไทย ไม่เอื้ออำนวยต่อการมีคู่สมรสหลายคนในเวลาเดียวกัน การสมรสซ้อนเป็นการเร่งเพิ่มจำนวน ประชากร ซึ่งประเทศไทยอยู่ในภาวะที่มีเกณฑ์การเพิ่มสูงมาก เป็นปัญหาประชากรเพิ่มขึ้นซึ่ง เกินกำลังของสังคมที่จะให้การเลี้ยงดู และคุ้มครอง ส่งผลกระทบต่อรายได้และรายจ่าย ของครอบครัว เกิดการขาดแคลนในทางวัตถุ ทำให้ภาวะ เศรษฐกิจของครอบครัวตกต่ำ รายได้ซึ่งไม่เพียงพอกับรายจ่าย ทำให้เกิดความแตกร้างของครอบครัว เกิดการฉ้อโกง และการนิยมรวยทางลัด เพื่อความอยู่รอดและฐานะในสังคม โดยไม่คำนึงว่าจะ เป็นวิธีที่ชอบ ด้วยกฎหมายหรือศีลธรรมหรือไม่ นอกจากนี้ เด็ก ๆ ที่เกิดจากครอบครัวที่แตกแยกหรือ ขาดแคลน มักเป็นประชากรที่ขาดคุณภาพ เป็นภัยต่อสังคม ก่อให้เกิดปัญหาสังคม ตามมา

การสมรสซ้อนก่อให้เกิดปัญหาทางสังคม ทำให้ครอบครัวแตกแยกไม่ปรองดอง คู่สมรสละ เลยหน้าที่และความรับผิดชอบต่อครอบครัว บุคคลที่จดทะเบียนสมรสซ้อนส่วนใหญ่เป็น ชาย ทำให้เกิดความเสียหายทั้งแก่หญิง ซึ่งเป็นภริยาเดิม และหญิง ซึ่งจดทะเบียนสมรสเป็นภริยา ใหม่ ครอบครัวแตกร้างเกิดปัญหาครอบครัว เป็นผลเสียต่อสุขภาพ ทั้งทางร่างกายและจิตใจ ของคู่สมรสและบุตร ซึ่งส่งผลกระทบต่อการทำงานและการศึกษา ทำให้ประสิทธิภาพในการทำงาน และการศึกษาเสื่อมลง เด็กซึ่งขาดความรัก ความอบอุ่นและไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่ ก่อให้เกิดปัญหาสังคมเรื่อง เด็กเกเร เด็กกระทำความผิดกฎหมาย นอกจากนี้ยังส่งผลกระทบต่อสังคม ส่วนรวม ทำให้ศีลธรรมตกต่ำ สังคมอ่อนแอ และปราศจากความสงบสุข

ปัญหาที่เกิดจากการสมรสซ้อน เป็นสาเหตุให้สถาบันครอบครัวไม่มีเสถียรภาพที่มั่นคง บุคคลทั่วไปประ เหมินค่าของการจดทะเบียนสมรสต่ำ ความนิยมเอียงของบุคคลที่จะกระทำ ผิดกฎหมายเกิดได้ง่าย ๆ เพราะ ไม่มีกฎหมายบัญญัติลงโทษการกระทำเช่นนั้น

ผลการวิจัยความเห็นของบุคคลที่มีต่อการสมรสในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการสมรสซ้อน

จากการศึกษาความเห็นเกี่ยวกับการสมรส ระบบัวเดียวเมียเดียว และการหย่าร้าง ของกลุ่มตัวอย่าง พบรายละเอียดซึ่งเป็นสาระสำคัญคือ

1. ในเรื่องการสมรส

กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นว่า เกณฑ์ในการเลือกคู่ครองควรพิจารณาคุณสมบัติ ของตนและคู่ครอง โดยมีเกณฑ์ต่าง ๆ มากไปน้อยเรียงตามลำดับดังนี้

ก. ความรัก ความพอใจ และรสนิยม

ข. ทัศนคติ รสนิยม และความสนใจคล้ายกัน

ค. ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ

โดยเห็นว่า ความพร้อมของคนที่จะสมรส สิ่งสำคัญที่สุดคือความพร้อมทางด้านเศรษฐกิจ กลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญต่อพิธีการสมรสเรียงลำดับจากมากไปน้อย ดังนี้

ก. การจดทะเบียนสมรส โดยเห็นว่า ควรมีการจดทะเบียนสมรสทันทีหลังจากประกอบพิธีสมรสแล้ว

ข. การจัดงานเลี้ยงฉลองตามประเพณี

ค. การประกอบพิธีทางศาสนา

อย่างไรก็ตาม กลุ่มตัวอย่างบางส่วนให้ความสำคัญต่อการประกอบพิธีทางศาสนา มากกว่าการจัดงานเลี้ยงฉลองตามประเพณี โดยเห็นว่า การประกอบพิธีสมรส ควรมีการจัดพิธีทางศาสนา แต่จะมีหรือไม่จัดงานเลี้ยงฉลองก็ได้

นอกจากนี้ การที่กลุ่มตัวอย่างไม่แน่ใจว่า ควรคำนึงถึงพรหมจรรย์ของหญิงที่จะเลือกเป็นคู่ครอง แสดงว่า ปัจจุบันค่านิยมในเรื่องความบริสุทธิ์ของหญิงเปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้อาจเป็นเพราะอารยธรรมตะวันตกเข้ามามีบทบาทต่อแนวความคิดของบุคคลมากขึ้น อย่างไรก็ตาม กลุ่มตัวอย่างทั้ง เพศชายและ เพศหญิง ได้แสดงความคิดเห็น ซึ่งมีแนวโน้มที่จะยึดถือจารีตประเพณีไทยที่ว่า กุลสตรีควรมีความบริสุทธิ์ทางเพศก่อนการสมรส

2. ในเรื่องระบบพัวเดียวเมียเดียว

กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยว่า คู่สมรสควรมีพัวเดียวเมียเดียว ทั้งหญิงและชายไม่เห็นด้วยกับการที่ชายจะมีภริยาหลายคนในเวลาเดียวกัน และเห็นว่าหญิงที่มีสามีหลายคนในเวลาเดียวกัน ก็เป็นเรื่องน่าตำหนิ แสดงว่า บุคคลในสังคมยังเคร่งต่อระบบพัวเดียวเมียเดียว ซ้ำสำคัญคือ คู่สมรสและปฏิบัติตามกฎหมาย ซึ่งกำหนดให้บุคคลมีคู่สมรสได้เพียงคนเดียวในเวลาเดียวกัน และถ้าจะแก้ไขกฎหมายเกี่ยวกับการจดทะเบียนสมรสขึ้นโดยให้มีการจดทะเบียนสมรสได้เฉพาะที่มีฐานะของชนหรือคู่สมรส กลุ่มตัวอย่างเห็นว่าเป็นการยุ่งยาก

อย่างไรก็ตาม กลุ่มตัวอย่างไม่แน่ใจว่า ควรลงโทษทางอาญาแก่ชายหรือหญิงที่ประพฤติผิดนอกใจคู่สมรส แต่ถ้าเป็นกรณีที่บุคคลจดทะเบียนสมรสซ้อน กลุ่มตัวอย่างเห็นว่า ควรได้รับโทษทางอาญาฐานสมรสซ้อน แต่เพศหญิงแสดงความเห็นด้วยมากกว่าเพศชาย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการสมรสซ้อนส่งผลกระทบต่อให้เกิดความเสียหายต่อเพศหญิงมากกว่าเพศชาย และกลุ่มตัวอย่างเห็นว่า เมื่อมีการสมรสซ้อนคู่สมรสเดิมควรฟ้องขอให้ศาลพิพากษาให้การสมรสครั้งหลังเสียไป

3. ในเรื่องการหย่าร้าง

กลุ่มตัวอย่างเห็นว่า สาเหตุของการหย่าร้าง คือ ปัญหาเศรษฐกิจ สามีภรรยา แยกกันอยู่ และการมีชู้ โดยการมีชู้หรือประพฤติผิดนอกใจเป็นเรื่องราวร้ายแรง เป็นสาเหตุสำคัญ ที่ทำให้เกิดการหย่าร้างได้มากที่สุด ถ้าชีวิตสมรสไม่ราบรื่น หรือมีปัญหาครอบครัวที่ไม่สามารถ ทนอยู่ด้วยกันได้ กลุ่มตัวอย่างเห็นว่า ควรหย่าดีกว่าต้องทนทุกข์ทรมานอยู่ด้วยกันต่อไป แต่ถ้า คู่สมรสไม่มีบุตร แม้เมื่อมีปัญหาครอบครัว กลุ่มตัวอย่างเห็นว่า คู่สมรสควรอดทนเพื่อบุตร ไม่ ควรตัดสินใจหย่าร้างกัน แต่อาจมีการแยกกันอยู่ได้

จากการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อการสมรส ระบบัวเดียวเมียเดียว และการหย่าร้างไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ แสดงให้เห็นว่า ลักษณะทางเพศ อาชีพ อายุ ระดับการศึกษา และสถานภาพสมรส ไม่มีอิทธิพลต่อแนว ความคิดและสันนิษฐานว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ซึ่งหลักศาสนาสอดคล้องกับหลัก ว่าด้วยการครองชีวิตอยู่อย่างปกติสุขในสังคม ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งอยู่ภายใต้ กฎทางธรรมชาติและคุณค่าทางจริยธรรม ดังนั้นจึงมีความคิดเห็นเป็นแนวทางเดียวกัน แต่ เมื่อวิเคราะห์แยกความคิดเห็นแต่ละด้านแล้วพบว่า สถานภาพสมรสมีอิทธิพลต่อแนวความคิด กล่าวคือ กลุ่มตัวอย่างหม้ายโดยคู่สมรสตาย มีความคิดเห็นเกี่ยวกับการสมรสแตกต่างจาก กลุ่มตัวอย่างที่สมรสตั้งแต่ 5 ปีลงมา และกลุ่มตัวอย่างที่สมรสแล้วตั้งแต่ 5 ปีลงมา มีความคิด เห็นเกี่ยวกับการหย่าร้างแตกต่างจากกลุ่มตัวอย่างที่โสด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะประสบการณ์ใน ชีวิตที่แตกต่างกันในสถานภาพการสมรส ทำให้ความคิดเห็นของบุคคลที่มีต่อการสมรส และ การหย่าร้าง เปลี่ยนไป อย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ว่าในส่วนหนึ่งของระบบัวเดียวเมียเดียวแล้ว ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างไม่แตกต่างกันเลย เป็นสิ่งยืนยันได้ว่า คนไทยส่วนใหญ่ได้ยอมรับ และยังมีศรัทธากับการสมรสระบบัวเดียวเมียเดียว

นอกจากนี้พบว่า จำนวนบุตรมีอิทธิพลต่อความคิดเห็นเกี่ยวกับการสมรส ระบบัวเดียวเมียเดียว และการหย่าร้าง จากการวิเคราะห์แยกความคิดเห็นแต่ละด้านพบว่า กลุ่ม ตัวอย่างที่มีบุตรมากกว่า 6 คนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการสมรส แตกต่างจากกลุ่มอื่น ๆ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะประสบการณ์ที่มากกว่าในชีวิตสมรสและการมีครอบครัวที่สมบูรณ์ ทั้งคู่สมรสและ บุตร ทำให้บุคคลมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการสมรสเปลี่ยนไป ใคร่ครองปัญหาอย่างรอบคอบ ลึกซึ้งและพิจารณาในด้านความเป็นจริงมากขึ้น ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่มีบุตร 3 - 5 คน มีความคิด เห็นเกี่ยวกับการหย่าร้าง แตกต่างจากกลุ่มตัวอย่างที่ไม่มีบุตร ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ บุตรมีความสำคัญต่อบิดามารดา คู่สมรสมีความรับผิดชอบต่อบุตรสูง พร้อมทั้งจะอดทนและเสียสละ ประโยชน์ส่วนตัวจัดข้อขัดแย้งหรือปัญหาเพื่อประโยชน์ของบุตร เป็นส่วนใหญ่

ผู้เขียนได้ทำการสัมภาษณ์ผู้นับถือศาสนาคริสต์คือ พระคาร์ดินัล โมเกิ้ล มีชัย กิจบุญชู (14 เมษายน 2532) และคุณารนุช พันธุ์พงศ์ ผู้ดำรงตำแหน่งประธานกรรมการบ้านและ ครอบครัวสภาคริสตจักรในประเทศไทย (16 เมษายน 2532) และสัมภาษณ์ผู้นับถือศาสนา อิสลามคือ จุฬาราชมนตรี ประเสริฐ มะหะหมัด (30 เมษายน 2532) และคุณหญิงสุวัฒนา เพชรทองคำ ผู้ดำรงตำแหน่งนายกสมาคมสตรีไทยมุสลิมแห่งประเทศไทย (22 เมษายน 2532)

ซึ่งเป็นพื้นฐานทางศาสนาหรือเป็นผู้มีบทบาทเกี่ยวข้องกับศาสนาดังกล่าว เพื่อเป็นแนวทางประกอบ การวิจัย การสัมภาษณ์สรุปลักษณะดังนี้

หลักเกณฑ์ในการเลือกคู่ครอง ผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งหมดมีความเห็นสอดคล้องกันว่า การ เลือกคู่ครองขึ้นอยู่กับความคิดเห็นของชายหญิงผู้ที่จะสมรส และยึดหลักศาสนาเป็นสำคัญ คือต้อง เป็นคนในศาสนาเดียวกัน

การประกอบพิธีสมรส ผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งหมดมีความเห็นสอดคล้องกันว่า การประกอบ พิธีทางศาสนาเป็นสิ่งสำคัญ และไม่ยอมรับการมีเพศสัมพันธ์กันโดยมิได้ประกอบพิธีทางศาสนา ถือเป็นการผิดทบัญญัติแห่งศาสนาอย่างร้ายแรง

หลังจากการประกอบพิธีทางศาสนาแล้ว คู่สมรสส่วนใหญ่จะดำเนินการจดทะเบียน สมรสตามกฎหมายบ้านเมืองด้วย

การมีผัวเดียวเมียเดียว ผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งนับถือศาสนาคริสต์ทั้งชายและหญิง เห็นด้วย กับการมีผัวเดียวเมียเดียว เพราะเป็นบทบัญญัติแห่งศาสนา และเป็นการเหมาะสมกับมนุษยชาติ

ส่วนผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งนับถือศาสนาอิสลาม เห็นว่า หลักศาสนาที่อนุญาตให้ชายมีภรรยา ได้เกิน 1 คน แต่ต้องไม่เกิน 4 คน มีเงื่อนไขบังคับว่า จะต้องให้ความยุติธรรม และมีฐานะ เพียงพอที่จะอุปการะเลี้ยงดูได้ เป็นการชอบด้วยเหตุผล ซึ่งถ้าไม่สามารถทำได้เช่นนั้น ก็ให้มี ได้เพียงคนเดียว ความไม่เหมาะสม เดือดร้อน เกิดจากการที่บุคคลไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไข ทั้ง ๆ ที่หลักศาสนาถูกต้องและชอบด้วยเหตุผล ถ้าบุคคลประพฤติเคร่งครัดถูกต้องตามหลักศาสนา ก็ ไม่เกิดความเดือดร้อนเสียหาย

ผู้นับถือศาสนาอิสลามซึ่งเป็นหญิงให้ความเห็นเป็นการส่วนตัวว่า ครอบครัวที่มีผัว เดียวเมียเดียวก็เป็นครอบครัวที่มีความสุข

การจดทะเบียนสมรสตามกฎหมายไทย ผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งหมดมีความเห็นสอดคล้องกัน ว่า มีความบกพร่อง ต่างเห็นว่า ควรใช้หลักศาสนาและธรรมเนียมปฏิบัติเป็นเครื่องควบคุม มิให้คนทความผิด ศาสนาจะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวไม่ให้บุคคลกระทำความผิดในแง่ศีลธรรม จริยธรรม และกฎหมาย

การหย่าร้าง ผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งหมดไม่เห็นด้วยกับการหย่าร้าง เป็นการผิดทบัญญัติ แห่งศาสนา และเห็นว่า บุตรมีความสำคัญต่อครอบครัว คู่สมรสที่ไม่มีบุตร การตัดสินใจที่จะ หย่าร้างทำได้ง่ายกว่าคู่สมรสที่มีบุตร

จะเห็นว่า แม้ผู้ให้สัมภาษณ์จะนับถือศาสนาต่างกัน แต่ความคิดเห็นที่มีต่อหลักเกณฑ์ ในการเลือกคู่ครอง การประกอบพิธีสมรส และการหย่าร้างไม่แตกต่างกัน ส่วนความคิดเห็น ที่มีต่อการมีผัวเดียวเมียเดียวแตกต่างกันไปตามบทบัญญัติแห่งศาสนา ซึ่งมีหลักการแตกต่างกัน

กล่าวคือ บทบัญญัติแห่งศาสนาคริสต์ยึดมั่นกับระบบฟัวเดียวเมียเดียวโดยเคร่งครัด ส่วนบทบัญญัติแห่งศาสนาอิสลามอนุญาตให้ชายมีภริยาได้เกินหนึ่งคนแต่ไม่เกินสี่คน แต่ทั้งนี้เงื่อนไขบังคับไว้ว่า ต้องมีเหตุผลเพียงพอ มีความยุติธรรม และมีความสามารถที่จะอุปการะเลี้ยงดูได้ ถ้าไม่สามารถทำได้เช่นนั้น ก็ให้มีได้เพียงคนเดียว ผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งนับถือศาสนาอิสลามเห็นว่า บทบัญญัติแห่งศาสนาถูกต้องและชอบด้วยเหตุผล ถ้าบุคคลประพฤติเคร่งครัดถูกต้องตามหลักศาสนา ย่อมไม่เกิดความเดือดร้อนเสียหาย ความไม่เหมาะสม เดือดร้อน เกิดจากการที่บุคคลไม่ยอมปฏิบัติตามถูกต้องตามเงื่อนไข มิใช่เกิดจากบทบัญญัติแห่งศาสนาไม่ถูกต้อง อย่างไรก็ตาม ผู้ให้สัมภาษณ์ซึ่งนับถือศาสนาอิสลามที่เป็นหญิงก็มีความเห็นส่วนตัวว่า ครอบครัวที่มีฟัวเดียวเมียเดียว เป็นครอบครัวที่มีความสุข

บทบัญญัติแห่งกฎหมายและระเบียบปฏิบัติในส่วนที่เกี่ยวกับการสมรสซ้อน

การสมรสซ้อน หมายถึงการที่บุคคลไม่ว่าจะเป็นชายหรือหญิง ที่การสมรสตามกฎหมายกับบุคคลอื่น ในขณะที่ตนมีคู่สมรสที่ชอบด้วยกฎหมายอยู่แล้ว

ระบบการสมรสของไทยในอดีตเกิดจากความประเพณีสามัญของคนทั่วไป เป็นการสมรสแบบเอกราช แต่กฎหมายครอบครัวสมัยกรุงศรีอยุธยา และกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ยอมรับระบบเอกราชแบบชายมีภริยาได้หลายคน (Polygyny) ส่วนหญิงมีสามีได้เพียงคนเดียว จนกระทั่งประกาศใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ 5 มีผลบังคับตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2478 ได้เริ่มหลักการห้ามการมีคู่สมรสเกินกว่าหนึ่งคน เป็นหลักการฟัวเดียวเมียเดียวที่ได้รับอิทธิพลมาจากประเทศตะวันตก ซึ่งเป็นการยอมรับในสากลประเทศ ถือเป็นกฎหมายแห่งมนุษยธรรม จริยธรรม และความเสมอภาคทางเพศ เป็นการยอมรับระบบการสมรสแบบเอกราชเป็นระบบการสมรสตามกฎหมายเป็นระยะเวลากว่า 50 ปีแล้ว

การสมรสซ้อนมีผลตกเป็นโมฆะ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัวฉบับปัจจุบัน แยกการสมรสที่เป็นโมฆะออกจากการสมรสที่เป็นโมฆียะ ก็ด้วยเหตุผลที่ว่า การสมรสซ้อนขัดต่อระบบฟัวเดียวเมียเดียว มีผลกระทบไม่เฉพาะแต่ส่วนได้เสียของคู่กรณีเท่านั้น ยังส่งผลกระทบต่อ ความสงบเรียบร้อย ศีลธรรมอันดี และสังคมส่วนรวม ทำให้ไม่มีข้อกำหนดทางห้ามประเวณีในสังคม จึงต้องการทำลายการสมรสที่เป็นโมฆะลงเสียตั้งแต่ต้น โดยกำหนดผลของการสมรสนั้นให้เสียเปล่าตั้งแต่แรก เท่ากับไม่มีการสมรสชั้นเลย แต่บุคคลจะกล่าวอ้างสภาพแห่งการสมรสที่สูญเปล่านั้นเหมือนนิติกรรมที่ตกเป็นโมฆะโดยทั่วไปไม่ได้ การกล่าวอ้างต้องเป็นไปโดยคำพิพากษาของศาลเท่านั้น เจตนารมณ์ของกฎหมายในเรื่องนี้เพื่อให้ความคุ้มครองการสมรสที่ชอบด้วยกฎหมาย แต่ในความเป็นจริงกลับเป็นบทคุ้มครองให้ประโยชน์แก่การสมรสซ้อน ไม่ให้ใครกล่าวอ้างความเป็นโมฆะนั้นได้ คู่สมรสซ้อนจึงยังคงมีความสัมพันธ์ปฏิบัติต่อกัน และต่อบุคคลภายนอกอย่างการสมรสที่ชอบด้วยกฎหมาย

การสมรสซ้อน ไม่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา ทรัพย์สินของฝ่ายใดก็เป็นของฝ่ายนั้น ส่วนทรัพย์สินที่เข้ามาหาได้ร่วมกัน หรือได้มาร่วมกัน ก็ถือเป็น

กรรมสิทธิ์ร่วมซึ่งต้องแบ่งกัน แต่กฎหมายก็ให้ความคุ้มครองสิทธิของคู่สมรสที่สุจริต โดยใช้หลักผลย้อนหลังบังคับตามสิทธิที่มีอยู่เพราะการสมรส (Putative Marriage) กล่าวคือ คู่สมรสฝ่ายที่สุจริตไม่เสื่อมสิทธิที่ได้มาเพราะการสมรสนั้น ถ้าคู่สมรสฝ่ายเดียวสุจริต ฝ่ายนั้นมีสิทธิเรียกค่าทดแทน และถ้าคู่สมรสที่สุจริตต้องยากจนลง และไม่มีรายได้พอจากทรัพย์สินหรือจากการงานตามที่เคยทำมาก่อนเมื่อคดีพิพาทของศาลแสดงว่า การสมรสเป็นโมฆะ ฝ่ายนั้นมีสิทธิเรียกค่าเลี้ยงชีพด้วย

การให้ความคุ้มครองคู่สมรสฝ่ายที่สุจริต ไม่เสื่อมสิทธิที่ได้มาเพราะการสมรสนั้น ความหมาย และขอบเขตของสิทธิที่ได้มาเพราะการสมรสนั้น ต้องถือตามคำพิพากษาของศาลฎีกาตีความไว้เป็นแนวทาง ซึ่งในปัจจุบันมีคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1924/2522 วินิจฉัยว่า "สิทธิของคู่สมรสสุจริตที่ได้รับความคุ้มครอง มีความหมายรวมถึงสิทธิในการรับมรดกด้วย" การยินยอมให้คู่สมรสที่จดทะเบียนชื่อนั้นสิทธิรับมรดกได้ มีส่วนเท่าที่การสมรสระบบคู่เดียวเมียเดียวไม่มีผลบังคับ บุคคลยังถือประโยชน์จากการสมรสซ้อนได้ ทำให้เจตนารมณ์ของกฎหมายเป็นอันไร้ผล ส่วนการช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูระหว่างคู่สมรส มีคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 949/2531 วินิจฉัยว่า "เมื่อการสมรสเป็นโมฆะ โจทก์จึงไม่มีสิทธิฟ้องเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูจากจำเลยได้" ในเรื่องนี้ บทบัญญัติแห่งกฎหมายกำหนดเพียง "ไม่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางทรัพย์สินระหว่างสามีภริยา" ดังนั้นชายหญิงคู่สมรสในการสมรสซ้อนย่อมมีความสัมพันธ์ทางส่วนตัว ซึ่งมีหน้าที่ช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูกัน ดังนั้น หากคู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่อุปการะเลี้ยงดู อีกฝ่ายหนึ่งฟ้องเรียกค่าอุปการะเลี้ยงดูได้ หรือถ้ามีเพื่อนมาทะเลาะเมิด เป็นเหตุให้คู่สมรสฝ่ายหนึ่งถึงแก่ความตาย คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทนเพื่อการขาดอุปการะตามกฎหมายได้ นอกจากนี้กฎหมายยังได้กำหนดให้คู่สมรสที่สุจริตซึ่งต้องยากจนลงและไม่มีรายได้พอจากทรัพย์สินหรือการงานตามที่เคยทำมาก่อนเมื่อคดีพิพาทของศาลแสดงว่าการสมรสเป็นโมฆะ มีสิทธิเรียกค่าเลี้ยงชีพได้ด้วย ซึ่งค่าเลี้ยงชีพนี้ก็คือ การยึดขยายออกไปของหน้าที่อุปการะเลี้ยงดู ซึ่งมีอยู่ระหว่างการสมรสนั่นเอง

จากแนวความคิดที่ว่า การยินยอมให้คู่สมรสที่จดทะเบียนชื่อนั้นโดยสุจริตมีสิทธิรับมรดกได้ ตามหลักซึ่งคำพิพากษาศาลฎีกาข้างไว้เป็นแนวทางว่า "สิทธิของคู่สมรส สุจริตที่ได้รับความคุ้มครอง มีความรวมถึงสิทธิในการรับมรดก" มีส่วนเท่าที่การสมรสระบบคู่เดียวเมียเดียวไม่มีผลบังคับ บุคคลยังถือประโยชน์จากการสมรสซ้อนได้ ทำให้เจตนารมณ์ของกฎหมายเป็นอันไร้ผลนั้น นาฬิการณาว่า ควรตัดสิทธิของคู่สมรสซ้อนที่จะได้รับมรดกในฐานะทายาทโดยธรรมหรือไม่ เพื่อให้มีผลเป็นการป้องปรามการสมรสซ้อน ในเรื่องนี้จะเห็นว่าบทบัญญัติแห่งกฎหมายให้ความคุ้มครองคู่สมรสซ้อนที่สุจริตไม่เสื่อมสิทธิที่ได้มาเพราะการสมรสนั้น และการสมรสเป็นโมฆะ ไม่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางทรัพย์สิน แต่ความสัมพันธ์ทางส่วนตัวย่อมไม่เสียไป คู่สมรสซ้อนจึงมีสิทธิที่จะได้รับค่าอุปการะเลี้ยงดู สิทธิในการรับมรดก เป็นสิทธิที่เกิดจากความสัมพันธ์ทางส่วนตัวอย่างหนึ่ง คือเป็นสิทธิของสามีภริยาที่จะเป็นทายาทโดยธรรมรับมรดกของอีกฝ่ายหนึ่ง ดังนั้น การจะตัดสิทธิของคู่สมรสซ้อนที่จะรับมรดก จึงเป็นสิ่งไม่ชอบ เพราะสิทธิในการรับมรดกเป็นสิทธิของคู่สมรสสุจริตที่ได้รับความคุ้มครอง เช่นเดียวกับสิทธิที่จะได้รับค่าอุปการะเลี้ยงดูในการจะป้องปรามการสมรสซ้อน มิให้บุคคลถือประโยชน์จากการสมรสซ้อนได้นั้น ผู้เขียนเห็นว่า ควรกำหนดให้ความคุ้มครองสิทธิของคู่สมรสซ้อนเท่าที่สุจริต และสิทธิที่ได้รับมามี

จุดที่ความสุจริตนั้นถึง เมื่อใด ในเรื่องนี้ ผู้เขียนได้เสนอแนะมาตรการให้ผู้มีส่วนได้เสียสามารถกล่าวอ้างความเป็นโมฆะของการสมรสข้อนี้เอง โดยไม่ต้องให้ศาลพิพากษาว่าการสมรสเป็นโมฆะ ซึ่งจะได้กล่าวรายละเอียดไว้ในข้อเสนอนี้ต่อไป ดังนั้นโดยหลักเหตุผลก็ควรจะยึดหลักว่า สิทธิคงมีอยู่จนกว่าจะรู้เหตุแห่งการสมรสที่เป็นโมฆะ หรือศาลพิพากษาให้การสมรสเป็นโมฆะ เพราะเมื่อรู้เหตุหรือศาลพิพากษาแล้วก็อ้างว่า สุจริตไม่ได้ สิทธิของคู่สมรสผู้สุจริตที่ได้รับความคุ้มครอง ทั้งสิทธิในการรับมรดก และสิทธิที่จะได้รับค่าอุปการะเลี้ยงดู จึงต้องเป็นสิทธิที่มีอยู่ก่อนจะรู้เหตุแห่งการสมรสที่เป็นโมฆะ หรือศาลพิพากษาให้การสมรสเป็นโมฆะ

กฎหมายอาญามีได้บัญญัติให้การสมรสข้อนี้เป็นความผิดโดยตรง แต่การแจ้งข้อความว่าตนเป็นโสด และจดทะเบียนสมรสอีก ทั้ง ๆ ที่ตนมีคู่สมรสที่ชอบด้วยกฎหมายอยู่แล้วทำให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่น เป็นความผิดฐานแจ้งความเท็จต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 137 ระวังโทษจำคุกไม่เกินหกเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ หรืออาจเป็นความผิดฐานแจ้งให้เจ้าพนักงานจดข้อความอันเป็นเท็จลงในเอกสารมหาชน หรือเอกสารราชการ ซึ่งมีวัตถุประสงค์สำหรับใช้เป็นพยานหลักฐาน ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 267 ระวังโทษจำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินหกพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ แต่กรณีที่มีการฟ้องร้องต่อศาล ศาลมักจะพิพากษาให้ผู้กระทำผิดได้รับโทษเบา หรืออาจเพียงรอการลงโทษ และแม้การสมรสข้อนี้จะมีคดีพิพาทของศาลแสดงความเป็นโมฆะ เสียเปล่ามาตั้งแต่ต้น ถือว่าไม่มีการสมรสเกิดขึ้นเลยก็ตาม แต่ถ้าชายหญิงคนนั้นจะยังคงมีความสัมพันธ์กันต่อไป ทั้ง ๆ ที่ศาลพิพากษาให้การสมรสเป็นโมฆะแล้ว การขอให้ศาลบังคับผู้อื่นให้ระงับการมีความสัมพันธ์ในทางอนชัสาวกับคู่สมรสของตน ศาลไม่สามารถบังคับให้เลิกมีความสัมพันธ์กันได้ เพราะสภาพแห่งนั้นไม่เปิดช่องให้ศาลบังคับเช่นนั้น คู่สมรสที่ชอบด้วยกฎหมายอีกฝ่ายมีเพียงสิทธิดำเนินคดีทางแพ่ง ยกเหตุขึ้นอ้างเพื่อฟ้องหย่า ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และเรียกค่าทดแทนจากคู่หย่าหรือบุคคลที่สามที่มาแย่งคู่ครองได้เท่านั้น ดังนั้นถ้าจะให้ระงับฝ่ายเดียว เมียเดียวมีผลใช้บังคับอย่างจริงจังแล้ว การห้ามบทลงโทษที่หนัก และไม่มีผลลดหย่อนโทษ แก่ผู้ทงใจสมรสข้อนี้ หรือกำหนดให้การสมรสข้อนี้เป็นความผิดอาญาดังกฎหมายของประเทศอื่น ๆ ที่มีระบบการสมรสเช่นนั้น

ความเป็นโมฆะของการสมรสข้อนี้ ไม่มีผลกระทบต่อเรื่องความเป็นบุตรชอบด้วยกฎหมาย แม้ภายหลังจะมีคดีพิพาทของศาลแสดงว่า การสมรสข้อนี้เป็นโมฆะอย่างไรก็ตาม แม้จะมีบทบัญญัติให้ความคุ้มครองบุตรที่เกิดจากการสมรสข้อนี้ แต่ก็มีได้กำหนดให้นำบทบัญญัติว่าด้วยผลของการหย่าโดยคดีพิพาทมาใช้บังคับ แก่ผลของการสมรสที่เป็นโมฆะ ดังที่กำหนดไว้ว่าการสมรสที่เป็นโมฆะ การสมรสข้อนี้ซึ่งเป็นเหตุแห่งการสมรสที่เป็นโมฆะมากที่สุด อาจเป็นหนทางให้บิดาบิดาความรับผิดชอบต่อบุตรได้ง่าย เป็นภาระหนักของมารดามีผลกระทบต่อสวัสดิภาพ ความเป็นอยู่ และอนาคตของบุตร จึงควรมีมาตรการให้ความคุ้มครองประโยชน์ของบุตรในการกำหนดอำนาจปกครองและค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรด้วย

แม้การสมรสข้อนี้มีผลตกเป็นโมฆะ แต่ก็มีบทบัญญัติให้ความคุ้มครองบุคคลภายนอกผู้สุจริต ไม่เสื่อมสิทธิที่ได้มาก่อนศาลพิพากษาว่าการสมรสเป็นโมฆะ ซึ่งนับว่าสมเหตุผล และอำนวยความสะดวกแก่บุคคลภายนอก ซึ่งมีได้รู้ข้อเท็จจริงอันเป็นเหตุแห่งการสมรสที่เป็นโมฆะอยู่

พอสมควร แต่หากจะให้มีการบันทึกความเป็นโมฆะนั้นลงในทะเบียนสมรส เพื่อให้เป็นการลบทะเบียนสมรสที่เป็นโมฆะนั้น ซึ่งอาจใช้เป็นหลักฐานตรวจพิสูจน์นิติสัมพันธ์ของบุคคลได้ และให้ความคุ้มครองสิทธิของบุคคลภายนอกมากขึ้น โดยสิทธิของบุคคลภายนอกผู้สุจริตจะได้รับความคุ้มครอง จนกว่าจะมีการบันทึกความเป็นโมฆะลงในทะเบียนสมรส

ในส่วนของระเบียบปฏิบัติของการจดทะเบียนสมรส ประเทศไทย ได้นำวิธีการจดทะเบียนสมรสมาใช้ควบคู่กับการสมรสระบบเอกนิยม ในระยะเริ่มต้น นโยบายของรัฐต้องการชักจูงให้คนมาจดทะเบียนสมรสให้มากที่สุด เพื่อให้บรรลุเจตนารมณ์ของกฎหมายที่ถือว่าการสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มีได้เฉพาะเมื่อจดทะเบียนสมรสเท่านั้น จึงได้อำนวยความสะดวกนานาประการแก่ผู้ประสงค์จะจดทะเบียนสมรส และให้การจดทะเบียนสมรสทำได้ง่าย ๆ นโยบายดังกล่าวเป็นสิ่งจำเป็นในระยะเริ่มต้นระบบการจดทะเบียนสมรส แต่บัดนี้ระยะเวลาล่วงมาถึง 50 กว่าปีแล้ว สภาพของการจดทะเบียนสมรสซ้อนที่ทำได้ง่าย ๆ ที่ปรากฏอยู่ในสังคมไทยปัจจุบัน ชี้ให้เห็นถึงช่องว่างของกฎหมาย ซึ่งส่วนหนึ่งก็คือกฎหมายและระเบียบปฏิบัติไม่รัดกุมเพียงพอ ดังนั้นเมื่อได้ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดจากการสมรสซ้อน มาตรการทางกฎหมายในการป้องกันการสมรสซ้อนประการหนึ่งคือ การแก้ไขกฎหมายและระเบียบปฏิบัติในการจดทะเบียนสมรสให้เหมาะสมและมีผลบังคับจริงจัง ทั้งนี้โดยดำเนินการให้สัมพันธ์กับระเบียบปฏิบัติของการจดทะเบียนสมรส และตรวจสอบค้นหาข้อมูลการสมรส ซึ่งในปัจจุบันใช้ระบบการตรวจค้นจากแฟ้มเอกสารด้วยมือ (manual) อันเป็นวิธีการที่ล้าสมัย ไม่สะดวกและล่าช้า จะเห็นว่าเจตนารมณ์ของกฎหมายที่ให้มีการจดทะเบียนสมรส ก็เพื่อทำให้การสมรสเป็นที่รู้จักกันทั่วไป และสามารถตรวจสอบได้ว่าบุคคลใดมีคู่สมรสแล้วหรือไม่ ซึ่งทะเบียนสมรสเป็นเอกสารมหาชน อันมีผลทางกฎหมายต่อคู่สมรส ต่อบุคคลภายนอกและรัฐ เป็นเอกสารราชการเกี่ยวกับการสมรสที่ชี้แสดงต่อบุคคลภายนอกได้ เพื่อให้บุคคลภายนอกที่มาติดต่อสัมพันธ์สามารถล่วงรู้ฐานะของการสมรส สามารถปฏิบัติตนได้ถูกต้อง แต่ข้อเท็จจริงในทางปฏิบัติประชาชนทั้งหมัส่วนใหญ่เสียและบุคคลภายนอกไม่อาจตรวจสอบข้อมูลการสมรสเพื่อประโยชน์ของตนได้ จึงควรมีการเปลี่ยนแปลง แก้ไขและปรับปรุง ให้ระบบการจดทะเบียนและตรวจสอบค้นหาข้อมูลการสมรสมีประสิทธิภาพ อำนวยประโยชน์ทางด้านข้อมูลการสมรสในฐานะเป็นเอกสารสิทธิที่ใช้ตรวจพิสูจน์ และเป็นหลักฐานแสดงถึงนิติสัมพันธ์ของบุคคลได้ โดยการใช่วิทยาการที่ก้าวหน้าทันสมัยกับระบบการจดทะเบียนและตรวจสอบค้นหาข้อมูลการสมรส

หลักกฎหมายต่างประเทศที่มีระบบการสมรสแบบเอกนิยม มีบทบัญญัติของกฎหมายตลอดจนระเบียบปฏิบัติและพิธีการสมรส ซึ่งมีประสิทธิภาพเป็นมาตรการในการป้องกันแก้ไขการสมรสซ้อน กล่าวคือ มีบทบัญญัติทางแพ่งห้ามการสมรสซ้อน บทบัญญัติทางอาญากำหนดให้การสมรสซ้อนเป็นความผิดอาญา ตลอดจนระเบียบปฏิบัติในการสมรส ซึ่งมีพิธีการค่อนข้างเคร่งครัด กำหนดเป็นข้อปฏิบัติก่อนการสมรส และแบบของการสมรส โดยข้อปฏิบัติก่อนการสมรสเป็นพิธีการที่จะผ่านการตรวจสอบ เพื่อการยืนยันสถานภาพของบุคคล ซึ่งแต่ละประเทศกำหนดเป็นมาตรการแตกต่างกันออกไป เช่น กำหนดให้แสดงความประสงค์ที่จะสมรสต่อนายทะเบียน ณ ภูมิลำเนาของตน ให้มีการประกาศแสดงความประสงค์ที่จะสมรสไว้โดยเปิดเผย ให้โอกาสประชาชนที่จะตรวจสอบและคัดค้านได้ กำหนดระยะเวลาออกก่อนที่จะอนุญาตให้สมรส ให้ส่งสื่อบัตรซึ่งระบุถึงข้อมูลเกี่ยวกับการสมรส และกำหนดให้มีพยานรับรองว่าไม่เคย

สมรส ส่วนแบบของการสมรส ประเทศต่าง ๆ กำหนดรูปแบบของการจดทะเบียนสมรสไว้เป็นสากล ทั้งนี้โดยสัมพันธ์กันกับการมีระบบตรวจสอบสถานภาพทางแพ่งของบุคคลที่มีประสิทธิภาพ โดยกำหนดเป็นระบบทะเบียนศูนย์กลาง หรือมีหลักฐานประจำตัวบุคคลซึ่งรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสถานะของบุคคลทางแพ่งต่าง ๆ ไว้ ซึ่งทำให้สามารถตรวจสอบสถานภาพของบุคคลได้ นับเป็นมาตรการที่สอดคล้องกับระบบการสมรส

แม้แต่ประเทศที่มีระบบการสมรสแบบเอกนิยม ก็กำหนดเงื่อนไขข้อจำกัดและพิธีการในการมีคู่สมรสเกินกว่าหนึ่งคนมากขึ้น เช่น การที่ชายจะมีภรรยาอีก ต้องได้รับความยินยอมจากภริยาคนแรกก่อน หากภริยาคนแรกไม่ยินยอม จะต้องได้รับอนุญาตจากศาล โดยมีเหตุผลที่สมควร เช่นภริยาคนแรกไม่มีบุตร หรือภริยามีสุขภาพไม่ดีไม่อาจอยู่ร่วมกันฉันสามีภริยาได้ จะต้องมีการสอบสวนและได้รับอนุญาตจากศาล จึงจะมีภรรยาเพิ่มขึ้นได้ แสดงให้เห็นว่าประเทศที่มีการสมรสระบบเอกนิยมมีแนวโน้มซึ่งมุ่งไปสู่การสมรสระบบเอกนิยมมากขึ้น

ประเทศไทย ได้ยอมรับระบบการสมรสแบบเอกนิยมเป็นระบบการสมรสตามกฎหมาย แต่บทบัญญัติแห่งกฎหมาย และระเบียบปฏิบัติเกี่ยวกับการสมรสกลับเปิดกว้างให้บุคคลสามารถจดทะเบียนสมรสได้หลายครั้ง และได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายมิให้ใครกล่าวอ้างได้ นอกจากคำพิพากษาของศาลที่แสดงว่าการสมรสเป็นโมฆะ จึงควรมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไข เพื่อกำหนดเป็นมาตรการทางกฎหมายในการป้องกันแก้ไขการสมรสซ้อน ให้สอดคล้องกับระบบการสมรสตามกฎหมาย

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาบทบัญญัติแห่งกฎหมายและระเบียบปฏิบัติเกี่ยวกับการสมรสพบว่า มีความบกพร่อง ไม่เหมาะสม ไม่อาจบังคับใช้ให้สอดคล้องกับการสมรสตามกฎหมายได้ อีกทั้งขาดมาตรการในการป้องกันแก้ไขการสมรสซ้อนอย่างสิ้นเชิง เมื่อตระหนักถึงความร้ายแรงของปัญหาที่เกิดจากการสมรสซ้อน ซึ่งส่งผลกระทบต่อกรณี ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และบุคคลภายนอกประกอบกับการวิจัยความคิดเห็นของบุคคลที่มีต่อการสมรส พบว่า กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วยว่า คู่สมรสควรมีผ้าเดียวเมียเดียว ควรกำหนดให้การสมรสซ้อนเป็นความผิดทางอาญา และเรียกร้องให้มีการแก้ไขกฎหมายตลอดจนระเบียบปฏิบัติ เพื่อป้องกันการจดทะเบียนสมรสซ้อน จึงมีข้อเสนอแนะ เกี่ยวกับมาตรการในการป้องกันแก้ไขการสมรสซ้อน ดังนี้

1. มาตรการทางกฎหมาย

1.1 กำหนดให้การสมรสซ้อนเป็นการกระทำความผิดที่มีโทษทางอาญาโดยตรง การให้เป็นความผิดในตัวเอง เช่นนี้ ย่อมมีผลในทางปฏิบัติต่อบุคคลที่คิดจะจดทะเบียนสมรสซ้อน มากกว่าการกำหนดให้รับโทษฐานแจ้งความเท็จต่อเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 137 หรือความผิดฐานแจ้งให้เจ้าพนักงานจดข้อความอันเป็นเท็จลงในเอกสารมหาชนหรือเอกสารราชการ ซึ่งมีวัตถุประสงค์สำหรับใช้เป็นพยานหลักฐานตามประมวล

กฎหมายอาญา มาตรา 267 อย่างในปัจจุบัน และจากการวิจัยความคิดเห็นของบุคคลที่มีต่อการสมรส พบว่า บุคคลแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการสมรสระบพัวเดียวเมียเดียว ซึ่งสอดคล้องกับหลักกฎหมายที่กำหนดให้บุคคลมีคู่สมรสได้เพียงคนเดียวในเวลาเดียวกัน และเห็นว่า การสมรสซ้อนเป็นเรื่องน่าตำหนิ ไม่ควรปฏิบัติ และควรลงโทษทางอาญาแก่ผู้เจตนาสมรสซ้อน จึงเห็นได้ว่า การสมรสซ้อนเป็นการกระทำที่หมิ่นช่นส่วนมากเห็นว่า เป็นการกระทำที่กระทบกระเทือนต่อสังคม สวัสดิภาพ ความเป็นอยู่ ตลอดจนความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน และหมิ่นช่นส่วนมากไม่ให้ยกเว้นการกระทำนั้น ดังนั้น การสมรสซ้อนจึงเป็นความผิดต่อศีลธรรมส่วนรวม ซึ่งการบัญญัติให้เป็นความผิดต่อกฎหมายย่อมไม่เกิดปฏิกิริยาโต้ตอบในทางต่อต้านอย่างแน่นอน

กรณีที่มีการดำเนินคดีฟ้องร้องต่อศาล การวินิจฉัยโทษควรรุนแรงและเด็ดขาด เพื่อให้มีผลป้องปรามในการกระทำผิด โดยเฉพาะไม่ควรพิพากษาให้รอการกำหนดโทษหรือรอการลงโทษไว้ ในการนี้สามารถใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือเพื่อที่จะทำให้เป็นไปตามความต้องการของสังคม โดยความมุ่งหมาย การวางแผน และการเปลี่ยนแปลงสังคมเป็นการริเริ่ม ชี้นำ และสนับสนุนโดยกฎหมาย ผู้เขียนจึงมีความเห็นว่า นอกจากจะกำหนดให้การสมรสซ้อนเป็นความผิดอาญาในตัวเองแล้ว มาตรการในการลงโทษก็เป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้กฎหมายมีผลบังคับใช้ซึ่งสอดคล้องกับเจตนารมณ์ ดังนั้นควรได้ปลงฝัง เปลี่ยนทัศนคติให้ผู้มีหน้าที่บังคับใช้กฎหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งศาลผู้ซึ่งมีอำนาจวินิจฉัยโทษ ให้เห็นความสำคัญของสถาบันครอบครัว ความร้ายแรงของปัญหา และความจำเป็นที่ต้องควบคุมป้องกันการสมรสซ้อน โดยให้ผู้ที่กระทำผิดได้รับโทษที่รุนแรงและเด็ดขาด ซึ่งมาตรการในการลงโทษ อีกประการหนึ่งที่น่าสนใจได้คือ กำหนดโทษขั้นต่ำของการกระทำผิดนี้ไว้ให้มีอัตราโทษซึ่งเมื่อศาลพิพากษาลงโทษแล้วไม่อาจรอการกำหนดโทษ หรือรอการลงโทษได้ กฎหมายต่างประเทศซึ่งกำหนดให้การสมรสซ้อนเป็นความผิดทางอาญา เช่น สหรัฐอเมริกา กำหนดโทษจำคุกไม่เกิน 5 ปี ปรับไม่เกิน 500 ดอลลาร์ อังกฤษกำหนดโทษจำคุกไม่เกิน 7 ปี ฝรั่งเศสกำหนดโทษจำคุกตั้งแต่ 6 เดือนถึง 3 ปีและปรับตั้งแต่ 500 - 20,000 ฟรังก์ เยอรมันกำหนดโทษจำคุกไม่เกิน 3 ปี ผู้เขียนมีความเห็นว่า ปัจจุบันการสมรสซ้อน เป็นความผิดซึ่งมีอัตราโทษสูงสุดตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 267 คือโทษจำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินหกพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับอยู่แล้ว หากกำหนดให้การสมรสซ้อนเป็นความผิดในตัวเองที่มีโทษรุนแรงและเด็ดขาด อีกทั้งศาลไม่อาจรอการกำหนดโทษ หรือรอการลงโทษได้แล้ว ควรกำหนดให้มีการระวางโทษจำคุกตั้งแต่ 5 ปีถึง 7 ปี ซึ่งในกรณีที่ผู้กระทำผิดมีเหตุบรรเทาโทษ ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 78 และศาลเห็นสมควรจะลดโทษไม่เกินกึ่งหนึ่งของโทษขั้นต่ำ เหลือโทษสองปีครึ่งแล้ว ศาลก็ไม่อาจใช้ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 56 พิพากษาให้รอการกำหนดโทษ หรือรอการลงโทษไว้ ทั้งนี้เพราะโทษที่ลงแก่ผู้กระทำผิดเกินสองปี

ทั้งนี้การกำหนดให้การสมรสซ้อนเป็นความผิดอาญา จะบรรลุถึงเจตนารมณ์ให้เป็นการป้องปรามการสมรสซ้อน จะต้องประกอบกับประสิทธิภาพ และความสามารถของกลไกของรัฐ ที่จะใช้บังคับให้เป็นไปตามกฎหมายด้วย

ดังนั้น จึงเห็นสมควรบัญญัติให้การสมรสซ้อนเป็นความผิดทางอาญา โดย บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายอาญา ลักษณะ 9 ความผิดเกี่ยวกับเพศ ต่อจากมาตรา 287 เป็น มาตรา 287/1 ดังนี้

มาตรา 287/1 "ผู้ใดทำการสมรสตามกฎหมายกับบุคคลอื่นในขณะที่ตนมี คู่สมรสที่ชอบด้วยกฎหมายอยู่แล้ว ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่ห้าปีถึงเจ็ดปี และปรับไม่เกิน หกพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ"

1.2 แกไขกฎหมายให้แยกการสมรสซ้อนให้เป็นพิเศษ ต่างจากการสมรส ที่เป็นโหมฆะอย่างอื่น โดยกำหนดให้ผู้มีส่วนได้เสียสามารถกล่าวอ้างความเป็นโหมฆะของการสมรส ได้โดยไม่ต้องนำคดีขึ้นศาล การสมรสซ้อนเป็นเหตุแห่งการสมรสที่เป็นโหมฆะ ซึ่งเกิดขึ้น มากที่สุด การกล่าวอ้างความเป็นโหมฆะของการสมรสซ้อนโดยต้องฟ้องคดีต่อศาล เป็นเรื่อง ยุ่งยาก เสียเวลา และสิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย หากให้มีการอ้างความเป็นโหมฆะของการสมรสซ้อน ได้เอง จะทำให้การป้องปรามการสมรสซ้อนมีผลเด็ดขาด ทำให้บุคคลที่จะสมรสระมัดระวัง ตรวจสอบเกี่ยวกับการสมรสซ้อนมากขึ้น และไม่อาจแสวงหาประโยชน์และความคุ้มครองจาก การสมรสซ้อนได้อีกต่อไป อีกทั้งการกล่าวอ้างความเป็นโหมฆะของการสมรสนั้น จะเป็นการ กำหนดขอบเขตที่จะถือว่า นับตั้งแต่มีกการกล่าวอ้างความเป็นโหมฆะของการสมรสซ้อนนั้น บุคคล ผู้มาทำการสมรสซ้อน ทราบถึงเหตุแห่งความเป็นโหมฆะแล้ว ย่อมไม่สุจริตอีกต่อไป ดังนั้น ผลสมรสซ้อนโดยสุจริตซึ่งไม่เสื่อมสิทธิ์ที่ได้มาเนื่องจากการสมรสนั้น จะต้องเป็นสิทธิ์ที่ได้มาโดย สุจริตก่อนหน้า การสมรสของตนเป็นการสมรสซ้อน ในกรณีที่เกรงว่ามาตรการให้ผู้มีส่วนได้ เสียกล่าวอ้างความเป็นโหมฆะของการสมรสได้เองนั้น จะเป็นการเปิดโอกาสให้บุคคลที่ไม่สุจริต กระทำการหลอกลวงบุคคลอื่น ให้มาจดทะเบียนซ้อนด้วย และบิดความรับผิดชอบอย่างง่ายดาย โดยการกล่าวอ้างความเป็นโหมฆะของการสมรสนั้น ในเรื่องนี้เมื่อได้กำหนดให้การสมรสซ้อน เป็นความผิดทางอาญา และใช้มาตรการการลงโทษที่รุนแรงเด็ดขาด ย่อมไม่มีประโยชน์ที่ผู้ไม่ สุจริตจะกล่าวอ้างเช่นนั้น เพราะกลับจะถูกดำเนินคดีเป็นความผิดทางอาญา และต้องรับผิดชอบ ทางแพ่งชดใช้ค่าทดแทน และค่าเลี้ยงชีพด้วย

การสมรสซ้อนนั้นตกเป็นโหมฆะ เสียเปล่าตั้งแต่ต้น ถือว่าไม่มีการสมรสเกิด ขึ้นเลย ดังนั้น การกล่าวอ้างความเป็นโหมฆะของการสมรสได้เองนั้น มิได้เป็นการทำลาย ความมั่นคงของสถาบันครอบครัวแต่อย่างใด ทั้งนี้ เพราะกฎหมายมิได้ให้ความคุ้มครองการ สมรสซ้อนซึ่งเป็นโหมฆะอยู่แล้ว การสมรสซึ่งเสียเปล่า ไร้ผล จะกล่าวอ้างเมื่อใดก็ยังคง เสียเปล่า ไร้ผล และไม่สามารถทำให้สมบรูณ์ขึ้นได้แม้ว่าเวลาจะผ่านไปนานเท่าใดก็ตาม กลับจะ เป็นการให้ความคุ้มครองสถาบันครอบครัวหรือการสมรสที่ชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งสอดคล้อง กับระบบการสมรสตามกฎหมาย นอกจากนี้บุคคลซึ่งมาสมรสซ้อนโดยสุจริต ไม่ทราบเหตุของ การเป็นโหมฆะ กฎหมายก็ให้ความคุ้มครองโดยไม่เสื่อมสิทธิ์ที่ได้มาเนื่องจากการสมรสนั้น มีสิทธิ์ เรียกค่าทดแทน และค่าเลี้ยงชีพด้วย ส่วนกรณีที่เกรงว่า การกล่าวอ้างความเป็นโหมฆะได้เอง นั้น ทำให้คู่สมรสและบุคคลที่เกี่ยวข้อง เกิดความไม่แน่นอนและ ไม่มีหลักจะยึดได้ว่าการสมรสนั้น เป็นการสมรสที่สมบรูณ์ หรือเป็นโหมฆะนั้น ในเรื่องนี้การสมรสที่ถูกต้องตามกฎหมาย ย่อมมี ความสมบูรณ์อยู่ในตัวเองตลอดไป และสามารถพิสูจน์ตรวจสอบได้จากทะเบียนสมรส มิใช่จะ

ถูกกล่าวอ้างทำลายลงได้ กรณีที่ไม่มีการโต้แย้ง ปัญหาที่ยังคงได้โดยการพิสูจน์ตรวจสอบได้จากทะเบียนสมรส หากในกรณีที่ปัญหา เกิดข้อพิพาทโต้แย้งที่ไม่อาจพิสูจน์ตรวจสอบจากทะเบียนสมรส ก็เป็นประเด็นที่จะต้องวินิจฉัยกันศาล ซึ่งคดีสามารถนำคดีขึ้นศาลให้วินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทนั้นได้ ส่วนบุคคลภายนอกนั้นย่อมไม่ได้รับความกระทบกระเทือนแต่อย่างใด เพราะกฎหมายให้ความคุ้มครองสิทธิของบุคคลภายนอกผู้สุจริต ไม่เสื่อมสิทธิที่ได้มาแต่อย่างใด

ดังนั้นจึงเห็นสมควรแก้ไขประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1495 และมาตรา 1496 ดังนี้

มาตรา 1495 "การสมรสที่ฝ่าฝืนมาตรา 1449 มาตรา 1450 และมาตรา 1458 เป็นโมฆะ

คำพิพากษาของศาลเท่านั้นจะแสดงว่าการสมรสในวรรคก่อนเป็นโมฆะ "

มาตรา 1496 "การสมรสที่ทำในขณะที่ชายหรือหญิงมีคู่สมรสอยู่เป็นโมฆะ "

1.3 เพื่อป้องกันการสมรสซ้อน มิให้คู่สมรสซ้อนเห็นประโยชน์ และแสวงหาประโยชน์จากประโยชน์จากการสมรสซ้อน ควรบัญญัติกฎหมายให้สอดคล้องกับการกำหนดให้อ้างความเป็นโมฆะของการสมรสซ้อนได้เอง โดยกำหนดให้การรู้ข้อเท็จจริงของอีกฝ่ายหนึ่งว่าการสมรสของตนเป็นการสมรสซ้อน เป็นช่วงตัดสิทธิของคู่สมรสซ้อนซึ่งสุจริตที่จะเรียกร้องสิทธิที่ได้มา เนื่องจากการสมรสนั้น ต้องเป็นสิทธิที่ได้มาเพราะการสมรสก่อนที่ชายหรือหญิงนั้นรู้ว่าการสมรสของตนนั้น เป็นการสมรสซ้อน ส่วนการสมรสที่เป็นโมฆะในกรณีอื่นที่ต้องกล่าวอ้างโดยคำพิพากษาของศาล ก็ให้ความคุ้มครองสิทธิของคู่สมรสผู้สุจริต ไม่เสื่อมสิทธิที่ได้มาเพราะการสมรสก่อนมีคำพิพากษาดังที่สศทให้เป็นโมฆะ หลักการนี้เปลี่ยนแปลงไปจากหลักการในกฎหมายปัจจุบัน หลักการในกฎหมายปัจจุบันความเป็นโมฆะของการสมรสกล่าวอ้างโดยคำพิพากษาของศาลเท่านั้น การให้ความคุ้มครองคู่สมรสผู้สุจริตไม่เสื่อมสิทธิที่ได้มาเพราะการสมรส ก็ย่อมต้องเป็นสิทธิที่ได้มาก่อนศาลพิพากษาดังที่สศทให้การสมรสเป็นโมฆะ เมื่อหลักการใหม่ให้อ้างความเป็นโมฆะของการสมรสได้เอง ย่อมให้ความคุ้มครองคู่สมรสที่สุจริต ไม่เสื่อมสิทธิที่ได้มาเพราะการสมรสก่อนที่รู้ว่าการสมรสของตนเป็นการสมรสซ้อน

ดังนั้นจึงควรแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1499 ดังนี้

มาตรา 1499 "เหตุที่การสมรสเป็นโมฆะ ไม่เป็นผลให้ชายหรือหญิงผู้สมรสโดยสุจริตเสื่อมสิทธิที่ได้มา เพราะการสมรสก่อนมีคำพิพากษาดังที่สศทให้เป็นโมฆะ หรือก่อนที่ชายหรือหญิงนั้นรู้ถึง เหตุที่ทักให้การสมรสเป็นโมฆะแล้วแต่กรณี

ถ้าฝ่ายเดียวทำการสมรสโดยสุจริต ฝ่ายนั้นมีสิทธิเรียกค่าทดแทนได้ และ

ถ้าฝ่ายที่ทำการสมรสโดยสุจริตนั้น จะต้องยากจนลง เพราะ ไม่มีรายได้ออกจากทรัพย์สินหรือจาก
การทำงานที่เคยทำมาก่อนมีศัพทภาษาหรือก่อนที่ชายหรือหญิงนั้นรุ้ง เหตุเช่นนั้น ฝ่ายนั้นมีสิทธิ
เรียกค่าเลี้ยงชีพได้ด้วย"

1.4 ควรมีการปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย และระเบียบปฏิบัติในการจดทะเบียนสมรสให้เหมาะสมรัดกุมมากขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคม สภาพเศรษฐกิจ และ
ความเป็นมาในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งระเบียบปฏิบัติในการจดทะเบียนสมรสตามพระราช
บัญญัติจดทะเบียนครอบครัว พ.ศ.2478 ซึ่งบัญญัติและใช้มาเป็นระยะเวลาอันยาวนานกว่า 50
ปีแล้ว มีการแก้ไขเพิ่มเติมอยู่เพียงครั้งเดียวเมื่อ พ.ศ. 2482 คือ พระราชบัญญัติจดทะเบียน
ครอบครัว (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2482 นโยบายของรัฐทำให้การจดทะเบียนสมรสทำได้ง่าย ๆ
และอำนวยความสะดวกนานาประการ เพื่อชักจูงให้คนมาจดทะเบียนสมรสให้มากที่สุด เป็น
สิ่งจำเป็นในระยะ เริ่มต้นระบบการสมรสผัวเดียวเมียเดียวและการจดทะเบียนสมรส ซึ่ง
สังคมในขณะนั้น ยังค้ำกับประเพณีและกฎหมายที่ให้ชายมีภรรยาได้หลายคน บัดนี้ระยะเวลา
ล่วงเลยมากกว่า 50 ปี แล้ว สภาพเศรษฐกิจ สังคม และการตระหนักถึงปัญหาที่เกิดจาก
การสมรสซ้อน สมควรมีการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุง และแก้ไขกฎหมายให้เข้มงวดในการจดทะเบียน
สมรสมากขึ้น เพื่อให้สอดคล้องกับการสมรสระบบเอกนิยม ซึ่งค่านิยมของสังคมปัจจุบัน
และจากการวิจัยความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีผัวเดียวเมียเดียว ก็พบว่า บุคคลในสังคมเห็นด้วย
กับการมีผัวเดียวเมียเดียว และไม่สนับสนุนการสมรสซ้อน แม้การกำหนดพิธีการหรือระเบียบ
ปฏิบัติในการจดทะเบียนสมรสให้เข้มงวดขึ้นอาจเป็นเรื่องที่ยากแก่ปฏิบัติ แต่เพื่อผลประโยชน์
ความคุ้มครอง และเสถียรภาพที่มั่นคงของสถาบันครอบครัว บุคคลทั่วไปคงไม่อ้างความไม่
สะดวกเป็นเครื่องต่อต้านกฎหมายอย่างแน่นอน

พระราชบัญญัติจดทะเบียนครอบครัวพ.ศ.2478 ที่ไม่สอดคล้องกับประมวล
กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความบกพร่อง ล้าสมัย คือ บทบัญญัติในมาตรา 14
อันเป็นวิธีการร้องขอจดทะเบียนสมรสด้วยวาจาหรือด้วยกริยา ซึ่งบัญญัติว่า

"เมื่อชายหญิงฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือทั้งสองฝ่ายตกอยู่ในอันตรายใกล้ความตายและ
โดยพฤติการณ์ที่เป็นอยู่ นายทะเบียนไม่สามารถจะไปจดทะเบียนให้ได้ และผู้ใกล้
ความตายจะทำการร้องตามแบบก็ได้ ผู้นั้นจะร้องขอจดทะเบียนสมรสด้วยวาจา
หรือด้วยกริยาก็ได้ แต่ต้องร้องต่อพนักงานฝ่ายปกครองซึ่งมีตำแหน่งตั้งแต่ชั้นกำนัน
ขึ้นไป หรือต่อนายตำรวจซึ่งมียศนายร้อยตรีขึ้นไป หรือหัวหน้าสถานีตำรวจ หรือต่อ
บุคคลซึ่ง เป็นพยานได้ตามพระราชบัญญัติน้อยอย่างน้อยสองคนซึ่งอยู่พร้อมกัน

ถ้าชายหรือหญิงฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่ายตาย ให้ผู้ที่ได้รับร้องขอจดทะเบียน
ตามความวรรคก่อน พร้อมด้วยชายหรือหญิงที่ยังคงมีชีวิตอยู่ ถ้าหากมี ไป
แสดงตนต่อนายทะเบียนโดยไม่ชักช้า เพื่อให้ถ้อยคำแสดงพฤติการณ์แห่งการร้องขอ
แล้วขอจดทะเบียนสมรส

ถ้ากรณีดังกล่าวในวรรคต้นเกิดในเรือเดินทะเลระหว่างเดินทาง จะร้องต่อนาย

เรือเสมือนเป็นเจ้าของงานดังกล่าวในวรรคต้นก็ได้ และให้นับบทบัญญัติในวรรค 2 มาบังคับโดยอนุโลม"

ซึ่งได้มีบทบัญญัติแห่งประมวลแห่งกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 (เดิม) มาตรา 1452 ให้มีการสมรสในพฤติการณ์พิเศษ โดยชายหรือหญิงผู้จะทำการสมรสร้องขอจดทะเบียนสมรสด้วยวาจาหรือด้วยกริยาได้ และเมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่ายตาย ให้ผู้รับคำร้องขอจดทะเบียนสมรสนั้น พร้อมด้วยชายหรือหญิงที่ยังคงมีชีวิต ไปแสดงตนขอจดทะเบียนสมรสต่อนายทะเบียน ซึ่งในกรณีที่ทั้งสองฝ่ายตาย ผู้รับคำร้องขอจดทะเบียน ก็สามารถไปแสดงตน และให้ถือยศแสดงพฤติการณ์แห่งการร้องขอโดยลำพัง แล้วขอจดทะเบียนสมรสได้

แต่ปัจจุบัน ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ 5 ใหม่ ได้มีการแก้ไขบทบัญญัติเรื่องการสมรสในพฤติการณ์พิเศษแล้ว กล่าวคือ แม้จะมีการเจตนาที่จะสมรสกันต่อหน้าบุคคลซึ่งบรรลุนิติภาวะ ซึ่งอยู่ ณ ที่นั้นก็ตาม ทั้งชายและหญิงนั้นต้องทำการจดทะเบียนสมรสกันภายในเก้าสิบวัน นับแต่วันที่อาจทำการจดทะเบียนต่อนายทะเบียนได้ ตามมาตรา 1460 หากเป็นกรณีที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่ายตาย อีกฝ่ายซึ่งยังคงมีชีวิตอยู่ หรือผู้รับคำร้องขอแล้วแต่กรณี ก็ไม่อาจไปแสดงตน ขอจดทะเบียนสมรสได้

บทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติจดทะเบียนครอบครัว พ.ศ. 2478 มาตรา 14 ซึ่งไม่มีการยกเลิก แก้ไข เป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นถึงความบกพร่อง ล้าสมัย และไม่สอดคล้องกับกฎหมายในปัจจุบัน ซึ่งอาจก่อให้เกิดปัญหาในทางปฏิบัติได้ ดังนั้นควรแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 14 นี้ เป็นแนวทางในการปฏิบัติให้สอดคล้องกับบทบัญญัติการสมรสในพฤติการณ์พิเศษ ตาม บ.พ.พ. มาตรา 1460 ซึ่งบัญญัติว่า

"เมื่อมีพฤติการณ์พิเศษซึ่งไม่อาจทำการจดทะเบียนต่อนายทะเบียน เพราะชายหรือหญิงฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่ายตกอยู่ในอันตรายใกล้ความตาย หรืออยู่ในภาวะการรบหรือสงคราม ถ้าชายและหญิงนั้นได้แสดงเจตนาจะสมรสกันต่อหน้าบุคคลซึ่งบรรลุนิติภาวะที่อยู่ ณ ที่นั้น แล้วให้บุคคลดังกล่าวแจ้งการแสดงเจตนาของชายและหญิงนั้นไว้เป็นหลักฐาน และต่อมาชายหญิงได้จดทะเบียนสมรสกันภายในเก้าสิบวัน นับแต่วันที่อาจจดทะเบียนต่อนายทะเบียนได้ โดยแสดงหลักฐานต่อนายทะเบียนและให้นายทะเบียนจดแจ้งวัน เดือน ปี สถานที่ที่แสดงเจตนาขอทำการสมรส และพฤติการณ์พิเศษนั้นไว้ให้นายทะเบียนสมรส ให้ถือว่าวันแสดงเจตนาขอทำการสมรสต่อบุคคลดังกล่าว เป็นวันจดทะเบียนสมรสต่อนายทะเบียนแล้ว ความในมาตรานี้มิให้ใช้บังคับ ถ้าหากจะมีการสมรสในวันแสดงเจตนาขอทำการสมรสการสมรสนั้นจะตกเป็นโมฆะ"

มาตรา 14 "การแสดงเจตนาจะสมรสกันของชายและหญิงในพฤติการณ์พิเศษ ซึ่งไม่อาจทำการจดทะเบียนต่อนายทะเบียนได้นั้น อาจกระทำด้วยวาจา กริยา หรือเป็นลายลักษณ์อักษรต่อหน้าบุคคลซึ่งบรรลุนิติภาวะที่อยู่ ณ ที่นั้น ให้บุคคลดังกล่าวแจ้งการแสดงเจตนาขอทำการสมรสของชายและหญิงนั้นไว้เป็นหลักฐาน โดยคำแจ้งนั้นต้องมีอายุเมื่อ

ชื่อชายและหญิงผู้แสดงเจตนาขอทำการสมรส และพยาน 2 คน

เมื่อชายและหญิงได้จดทะเบียนสมรสกันภายในเก้าสิบวันนับแต่วันที่อาจจดทะเบียนต่อหน้านายทะเบียนได้ โดยแสดงหลักฐานค่อนายทะเบียน ให้นายทะเบียนจัดแจ้งวัน เดือน ปี สถานที่แสดงเจตนาขอทำการสมรส และพฤติการณ์พิเศษนั้นไว้ในทะเบียนสมรส และให้ถือว่าการสมรสได้สมบูรณ์ตั้งแต่วันที่แสดงเจตนาขอทำการสมรสต่อบุคคลดังกล่าว"

นอกจากนี้ ควรกำหนดพิธีการและระเบียบปฏิบัติให้ชัดเจนขึ้นโดยกำหนดให้การจดทะเบียนสมรสทำได้ทั้งที่ภูมิลำเนาของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง และ ณ ที่อื่นใดนอกเหนือจากภูมิลำเนาของทั้งสองฝ่าย โดยกำหนดเป็นพิธีการแตกต่างกัน กล่าวคือ ถ้าคู่สมรสแสดงความประสงค์ขอจดทะเบียนสมรส ณ ภูมิลำเนาของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ให้เป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ทะเบียนที่จะตรวจสอบสถานะทางครอบครัวของทั้งสองฝ่าย ก่อนรับจดทะเบียนให้ ซึ่งการดำเนินการตรวจสอบต้องเป็นไปโดยไม่ชักช้า แต่ถ้าคู่สมรสขอจดทะเบียน ณ ที่อื่นใดนอกเหนือจากภูมิลำเนาของทั้งสองฝ่าย ก็กำหนดให้เป็นหน้าที่ของคู่สมรส ที่จะแสดงหลักฐานรับรองสถานะทางครอบครัวของตน หากเคยสมรสมาแล้ว ก็ต้องแสดงหลักฐานการสิ้นสุดของการสมรสครั้งก่อนด้วย ในกรณีดังกล่าวนี้จะต้องประกอบกับระบบการตรวจสอบที่มีประสิทธิภาพสามารถให้บริการและอำนวยความสะดวกทางด้านข้อมูลการสมรสได้

ดังนั้น จึงควรแก้ไขเพิ่มเติมระเบียบการจดทะเบียนครอบครัวพ.ศ. 2483
ข้อ 4 และข้อ 13 ดังนี้

ข้อ 4. "การจดทะเบียนนั้น ผู้ร้องจะร้องขอจดทะเบียน ณ สถานที่ทะเบียน
แห่งท้องที่ที่ผู้ร้องมีภูมิลำเนาอยู่ หรือสำนักงานทะเบียนแห่งหนึ่งแห่งใดก็ได้..."

ข้อ 13. ดังนี้ "การจดทะเบียนสมรส คู่สมรสอาจดำเนินการได้ 2 วิธีคือ

วิธีที่ 1 ยื่นคำร้องขอจดทะเบียนสมรสค่อนายทะเบียน ณ ที่ว่าการอำเภอ
หรือกิ่งอำเภอ

กรณีที่ยื่นคำร้องขอจดทะเบียนสมรส ณ สำนักงานทะเบียนแห่งท้องที่ที่ผู้ร้องมี
ภูมิลำเนาอยู่ ให้เป็นหน้าที่ของนายทะเบียนที่จะดำเนินการตรวจสอบสถานะทางครอบครัว
ของผู้ร้องขอจดทะเบียนสมรสนั้นโดยมิชักช้า

กรณีที่ยื่นคำร้องขอจดทะเบียนสมรส ณ สำนักงานทะเบียนแห่งหนึ่งแห่งใด
นอกเหนือจากภูมิลำเนา ผู้ร้องขอจดทะเบียนสมรสจะต้องแสดงหลักฐานรับรองสถานะ
ทางครอบครัวของตน และให้นายทะเบียนตรวจสอบคุณสมบัติของคู่สมรส ตามประมวลกฎหมาย
แพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 มาตรา 1448 - 1454 ก่อนรับจดทะเบียนให้..."

1.5 การปรับปรุงและสร้างระบบการจัดเก็บ ตรวจสอบค้นหาข้อมูลการสมรสให้มีประสิทธิภาพ ด้วยวิทยาการทางเทคโนโลยีที่ทันสมัย เพื่อให้บริการและอำนวยความสะดวกทางด้านข้อมูลการสมรสแก่หน่วยงาน องค์กร และประชาชน ให้สามารถตรวจสอบสถานภาพทางครอบครัวของบุคคลได้สะดวกและรวดเร็ว

ในส่วนของการจัดเก็บสำเนาเอกสารการทะเบียนครอบครัวทั้งหมด ควรดำเนินการจัดเก็บด้วยระบบไมโครฟิล์ม ซึ่งจะประหยัดเนื้อที่ในการจัดเก็บ สะดวกในการค้นหาและสามารถดูแลรักษาให้เอกสารอยู่ครบถ้วน ในสภาพที่สามารถใช้ตรวจสอบอ้างอิงได้ตลอดไป

ในส่วนของการจัดเก็บ การตรวจสอบข้อมูลการทะเบียนครอบครัว ควรดำเนินการโดยใช้ระบบคอมพิวเตอร์ ซึ่งจะสามารถให้บริการตรวจสอบค้นหารายการทะเบียนครอบครัวแก่ประชาชนและส่วนราชการต่าง ๆ และตรวจสอบยืนยันสถานภาพสมรส หรือการหย่าของบุคคลได้จากฐานข้อมูลทะเบียนสมรส และทะเบียนหย่า ที่ได้จัดเก็บไว้ทั้งหมด นอกจากนี้ยังสามารถประมวลผลข้อมูลการจดทะเบียนครอบครัว เพื่อนำไปใช้ในการวางแผนแก่หน่วยราชการต่าง ๆ เช่น การคาดคะเนเกี่ยวกับการเกิด การจัดสรรสวัสดิการสังคมที่เกี่ยวข้อง การสาธารณสุข และการศึกษา อีกทั้งสามารถใช้ประมวลผลข้อมูลให้สอดคล้องกับระบบคอมพิวเตอร์ตามโครงการจัดทำเลขประจำตัวประชาชน ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดทางด้านข้อมูลสถานะของบุคคล

1.6 ควรกำหนดให้มีการระบุสถานภาพของบุคคลลงในเอกสารราชการหรือหลักฐานประจำตัวบุคคล เช่น ทะเบียนบ้าน บัตรประชาชน บัตรประจำตัวข้าราชการหรือหลักฐานอื่น ๆ เพื่อใช้เป็นหลักฐานแสดงถึงสถานภาพของบุคคล

1.7 ควรกำหนดอำนาจปกครอง และค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตร ที่เกิดจากการสมรสชั่วคราวให้ชัดเจน ซึ่งจากผลการวิจัยพบว่า บุตรมีความสำคัญต่อชีวิตครอบครัว แม้เมื่อมีบุตรครอบครัว คู่สมรสก็จะคำนึงถึงประโยชน์สุขของบุตรเป็นสำคัญ ดังนั้น เพื่อให้ความคุ้มครองประโยชน์ สวัสดิการ ความเป็นอยู่ และอนาคตของบุตร จึงควรเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1499 ดังนี้

มาตรา 1499/1 "เมื่อการสมรสเป็นโมฆะ คู่สมรสอาจทวงถามความตกลงเป็นหนังสือว่าฝ่ายใดจะเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองบุตร และฝ่ายใดหรือทั้งสองฝ่ายจะออกเงินค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรเป็นจำนวนเท่าใด ถ้าตกลงกันไม่ได้ให้ศาลเป็นผู้ชี้ขาด"

ในกรณีที่นำคดีขึ้นสู่ศาลให้มีความพิพากษาแสดงว่าการสมรสเป็นโมฆะ ให้ศาลชี้ขาดให้คู่สมรสที่การสมรสเป็นโมฆะฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เป็นผู้ใช้อำนาจปกครอง หรือให้บุคคลภายนอกเป็นผู้ปกครอง และให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือทั้งสองฝ่ายออกเงินค่าอุปการะเลี้ยงดูบุตรเป็นจำนวนเท่าใด ทั้งนี้โดยพึงเล็งถึงความผาสุก และประโยชน์ของบุตรเป็นสำคัญ ในหน้าความในมาตรา 1520 และมาตรา 1521 มาใช้บังคับโดยอนุโลม"

1.8 ควรให้มีการลบทะเบียนสมรสที่เป็นโมฆะนั้น เพื่อให้เป็นหลักฐานที่ใช้ตรวจพิสูจน์นิติสัมพันธ์ของบุคคลได้ โดยการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1497 ดังนี้

มาตรา 1497 วรรคสอง "เมื่อมีการวินิจฉัยชี้ขาดหรือมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่า การสมรสเป็นโมฆะ ให้แจ้งไปยังนายทะเบียนสมรส เพื่อบันทึกความเป็นโมฆะไว้บนทะเบียนสมรส"

และให้ความคุ้มครองสิทธิของบุคคลภายนอกเพิ่มขึ้น โดยการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1500 ดังนี้

มาตรา 1500 "เหตุที่การสมรสเป็นโมฆะ ไม่เป็นผลให้บุคคลภายนอกผู้ทำการโดยสุจริตเสื่อมสิทธิที่ได้มาก่อนที่มีบันทึกความเป็นโมฆะในทะเบียนสมรส"

2. มาตรการทางสังคม

ควรมีการประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ความรู้ทางกฎหมายแก่ประชาชน ปลุกฝังให้บุคคลในสังคมมีความคิยคิมั่นในการสมรสระบบเอกลินิยม มีความรับผิดชอบต่อครอบครัว และเห็นความสำคัญของสถาบันครอบครัว ตลอดจนรณรงค์เปลี่ยนค่านิยมการมีคู่สมรสหลายคน ซึ่งเป็นค่านิยมที่ผิดๆ และสร้างทัศนคติที่ดีให้ประชาชนเคร่งครัดในศีลข้อสาม ตามหลักพุทธศาสนาว่า การเว้นจากการประพฤตินอกกามนิน รวมถึงกรณีชายหรือหญิงที่มีคู่สมรสแล้วลอบประพฤตินอกกามกับหญิงหรือชายอื่นด้วย เพื่อป้องกันความสับสนทางเพศ ความวุ่นวาย การเบียดเบียน และการทำลายน้ำใจผู้อื่น เพราะกามเป็นเหตุ

นอกจากนี้หน่วยงานต่าง ๆ ควรมีบทบาทในการป้องกันการสมรสซ้อนโดยควบคุมบุคคลในหน่วยงาน ให้ยึดมั่นในศีลธรรมทางเพศ และถือการสมรสซ้อนเป็นการผิดวินัย เช่น สามารถปรับเข้ากักการ "ประพฤติน่า" ตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2518 มาตรา 81 ได้

ทั้งนี้ ในการแก้ปัญหาการสมรสซ้อน จะต้องกระทำไปพร้อมกันทั้งมาตรการทางกฎหมาย และมาตรการทางสังคม โดยความร่วมมือของบุคคลทุกฝ่าย ทั้งฝ่ายรัฐสภาผู้ร่างกฎหมาย ฝ่ายเจ้าหน้าที่ผู้บังคับใช้กฎหมาย และฝ่ายประชาชนผู้ปฏิบัติตามกฎหมาย เพื่อให้บรรลุเจตนารมณ์ของกฎหมาย ครองไว้ซึ่งคุณค่าของการจดทะเบียนสมรส และเสถียรภาพของครอบครัว